

Korte en eenvoudige handleiding tot het leeren van 't clavecimbel of orgel-spel, opgesteld ten dienste van leerlingen

<https://hdl.handle.net/1874/23432>

KORTE EN EENVOUDIGE
H A N D L E I D I N G
TOT HET LEEREN VAN 'T
CLAVECIMBEL
O F
ORGEL-SPEL,

opgesteld ten dienste van Leerlingen,

DOOR

JOACHIM HESS,

ORGANIST EN KLOKKENIST TE

G O U D A.

VTFDE DRUK.

Op nieuw overgezien, vermeerderd en verbeterd.

TE GOUDA, by JOHANNES VAN DER KLOS,
Stads-Drukker, 1792.

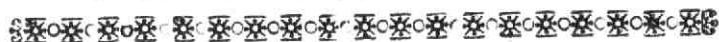
V O O R B E R I G T.

Zie hier den Vyfden Druk van dit Werkje; waar in ik alweder eenige verandering gemaakt heb, also ik onder het gebruik van de voorgaande uitgave nog steeds bevond dat zommige zaaken nog niet duidelyk genoeg voor eerstbeginnenden opgesteld waren.

Voor meergeworderden heb ik 'er nu ook iets bygevoegd, namelyk: eene uitbreiding van het Accompanement te leggen tot onbecyfferde Basfen; iets dat in onze Taal nog niet te vinden is.

Hope het een en ander getroffen te hebben tot genoegen van de Liefhebbers deezer Edele Konst.

KORTE EN EENVOUDIGE
H A N D L E I D I N G
tot het Leeren van 't
C L A V E C I M B E L
O F
O R G E L - S P E L

VAN DE BENAAMING DER
CLAVIER-TOETSEN.

1. **D**e Letters in de Musijcq, by ons in gebruik, zyn deze:
C, D, E, F, G, A, B.
2. Om nu eerst de Clavieren, of Clavier-toetsen te leeren, zo lette men op de *Smalle* Clavieren, die tusschen de Breeden in liggen, en denke: die Breede Clavieren die voor de twee Smallen (naar de linkerhand toe) liggen, heten, C; en die voor de drie liggen, heten, F.
3. Heeft men nu de C, onthouden, zo vraage men by zich zelve: welke Letter volgt aan C? Antw. D. Dus moeten dan ook die Clavieren, die tusschen de twee Smallen in liggen, D, heten. En zoo gaat men dan verder voort; by voorbeeld: aan D volgt E, allernaast de F. Aan deze F volgt G, A en B; waar op dan weder C volgt. Die nu een goed gehoor heeft, zal hooren, dat deze C met de eerste C overeenstemd, en dat geluid noemt men een *Octaav*.
4. Het woord *Octaav*, wil zeggen, 8; en wel daarom, dewyl de tweede C de Achtste Toon is van de eerste C. Zoo is het dan telkens een *Octaav*, als men 2 Clavieren van een en dezelve Naam aanslaat, by voorbeeld: D en d, E en e, F en f. enz.

5. Voor dezulken, die geen begrip hebben van de Hooge of Laage Toonen, dient tot onderrichting, dat de Laage begint van de Linkerhand af, en hoe verder naar de Regterhand opgegaan, hoe hooger de Toonen klimmen. Dus zyn de grove-Toonen de Laagen, ende fyne-Toonen de Hoogen. Bygevolg ligt de *Bas* in de laage- en de *Discant* in de hooge-Toonen.

6. De *Bas* begint dan met de eerste of laagste Toon, en eindigd met de 3de of middelste C, en op deze C begint weder de *Discant*, en eindigd, zo verre als de Clavieren oploopen.

7. Welke Naamen hebben de *Smalle Clavieren*? Antw: ze worden genaamt *Kruis*, als men naar de *Hoogte* opgaat; maar gaat men naar de *Laagte*, dan worden ze genaamt *Mol*. Dus, die Smalle Clavier, die aan de C volgt, heet, *C-Kruis*; — aan D, *D-Kruis*; — aan F, *F-Kruis*; — aan G, *G-Kruis*; — aan A, *A-Kruis*. Maar, naar beneden gaande, dan heet die Smalle Clavier, die aan de B volgt, *B-Mol*; — die aan A volgt, *A-Mol*; enz.

8 Maar, mogt men vraagen: hebben dan B, en E, geene Kruisen? en C, en F, geene Mollen? Antw: Ja, *B-Kruis* is C, en *E-Kruis* is F; *C-Mol* is B, en *F-Mol* is E.

9. Wanneer nu in 't vervolg zal gesproken worden, van *Halve-Toonen* te ryzen, of te daalen; zo onthoude men dit: dat als men het eene Clavier na het andere aanslaat, zonder één overteslaan, dan komen de *Halve-Toonen* voor 't gehoor. Ga ik nu, by voorb: van E op F, zo ryze ik zo wel een halve Toon, als dat ik van F op F-Kruis enz. ga. Nu, zoo is 't tevens gesteld met het daalen van halve Toonen: als ik van C op B daal, dat is zo wel een halve Toon gedaalt, als of ik van B op B-Mol nederwaards ga. Dit moet men wel in zyn geheugen prenten, tot wegneeming van het verkeerd begrip, als of de Smalle Clavieren, alleen maar halve Toonen zyn. De Orgelmakers noemenze halve of *Semi-Toonen*, dog dit is alleen met opzicht tot deszelfs uitterlyke gedaante.

Dit nu zyn de Naamen der Clavier-toetzen. Nu gaan wy over tot
De

De benaaming der Nooten.

10. Neem nu hier toe de agteraangevoegde uitflaande Plaat. De tekens die voor aan de 5 Linien staan, noemt men *Sleutels*, waar door men gewaar word, op, of tusschen welke Linie die Noot staat, welke men op het Instrument moet aanslaan.

Of schoon 'er 9 verschillende soorten van Sleutels zyn, zo leere men egter in den beginne alleen de Duitfche Viool- of G-Sleutel voor de *Discant* of Regterhand; en de ordinaire Bafs- of F-Sleutel voor de *Bafs* of Linkerhand; boven aan op de dezelve Plaat aangetoont.

Leer eerst de Nooten die op de Linien staan aldus:

De G-Sleutel
staande op de
tweede linie. { F. op de vyfde linie. NB. van onderen op te tellen.
D. op de vierde.
B. op de derde.
G. op de tweede, zynde de Sleutel-linie.
E. op de eerste.

De F-Sleutel
staande op de
vierde linie. { A op de vyfde linie.
F. op de vierde, zynde de Sleutel-linie.
D. op de derde.
B. op de tweede.
G. op de eerste.

11. De Kruiffen of Mol-tekens van zulke Nooten welke het geheele Musijc-ftuk door, Kruis of Mol moeten zyn, worden vooraan neffens de Sleutels geplaaft; en draagen de naam van *Voortekens*; dog is 't dat 'er passagies voorkomen waar in de getekende Kruiffen of Mol-tekens weg moeten, zo geschied zulks door een teken 't welk men b-quarrée noemt, dienende altoos voor een herstellings-teken.

12. Wanneer een Noot reeds door een Kruis is verhoogt, en nogmaals een halve toon moet ryzen, zo word zulks door een enkel kruisje (x) aangetoond. In 't zelve geval de Mol-toonen door twee b b.

Van de waardye of lengte der Nooten.

13. Wyl de Nooten van verschillende duurzaamheid moeten zyn, om een Melodye te formeeren, zo wordenze in byzondere gedaantens onderscheiden; namelyk aldus:

Heele Noot.

Halve Nooten.

4^{de}

8ste

16^{de}

32ste

64ste

Hier ziet men dat een *Heele Noot*, geheel open, wordt verbeeld gelyk een O, zonder iets 'er aan.

Een *Halve*, insgelyks open, doch met een staart.

Een *Quars* of vierendeel, geheel toe.

Een

Een *Agtste*, met een haak aan de staart: of zo 'er meer als één by elkander moeten staan, bind men ze met *eene* streep aan malkander.

Een *Sestiende*, twee haaken, of tweemaal gebonden.

Een *Twee en dertigste*, drie haaken, of driemaal gebonden.

Een *Vier en zestigste*, viermaal gebonden.

Het is een der voornaamste zaaken, dat men een duidelyk begrip hebbe van de waardye der Nooten; derhalve lette men in de nevensgaande Plaat, nog op dit volgende, namelyk:

Dat 'er in een Heele Noot gaan 2 halve,
4 quartern,
8 agtsten,
16 sestienden,
64 vier en sestigsten.

In een Halve gaan 2 quartern.
4 agtsten,
8 sestienden,
16 twee en dertigsten,
32 vier en sestigsten.

In een Quart gaan 2 agtsten,
4 sestienden,
8 twee en dertigsten,
16 vier en sestigsten.

In een Agtste gaan 2 sestienden.
4 twee en dertigsten,
8 vier en sestigsten.

In een Sestiende gaan 2 twee en dertigsten,
4 vier en sestigsten.

In een Twee en dertigste 2 vier en sestigsten.

Wanneer 'er by een Noot een stip staat, dan is ze de helft langer, namelyk :

Een Heele	heeft als dan	3 halven.
Een Halve	- - -	3 quarten.
Een Quart	- - -	3 agtsten.
Een Agtste	- - -	3 festienden.
Een Sestiende	- - -	3 twee en dertigsten.
Een Twee en dertigste		3 vier en festigsten.

14. Wanneer 'er drie, of zes Nooten by elkander zyn gevoegt, zo gaan dezelve in gelyken tyd als anders twee, of vier, van dezelve waarde; en worden Triolen en Sextels genoemd; by voorb:

Een Triol van	{	3 halve,	moet in dezelve tyd gaan van een heele.
		3 quarten	- - - - - een halve.
		3 agtsten	- - - - - een quart.
		3 festiende	- - - - - een agtste.
		3 twee en dertigste	- - - - - een 16 de.

Pauseringen.

15. Wanneer de Bass of Discant een bepaalden tyd moet zwygen of Pauferen, zo gebruikt men daar toe de op de uitlaande Plaat aangewezene Pauferings-tekens. Breytze aldus in 't geheugen:

Een vierkant blokje dat onder *aan* de linie *hangt*, een heel.

Een vierkant blokje dat boven *op* de linie *legt*, een half.

Een verkeerde 7, een quart.

Een ordinaire 7, een agtste enz.

Een stip by een Paufering, geld even zo veel als een stip by een Noot.

16. Waar dit teken staat, daar Paufeert men naar goedvinden

Tekens

Tekens om te Repeteeren.

17. De eerste of meest gebruikelykste zyn die, welke door middel van dubbelde regt opstaande streepen met twee of meer stipjes zyn getekend. Die kant daar de stippen naar toe staan, is de repetering.

De tweede soort heeft meest de gedaante gelyk een S. men vind 'er gewoonlyk het woord *Del Segno* by, 't welk zegt: *volgt dit teken*; namelyk: begint van daar af weder te speelen daar dit teken geplaatst is: en waar *Finis* staat, daar is dan het einde.

Zommige Autheurs gebruiken voor het woord *Finis*, een half rond boogje, omtrent als het voorgemelde Pauserings-teken.

Het woord *Da Capo* zegt: van het hoofd des stuks weder te beginnen, en eindigd op gelyke wys als by *Del Segno* is gemeld.

Eindelyk kan men onder het Repeteeren ook rekenen het woord *Bis*, het welk zegt *tweemaal*.

Van de Maaten.

18. De Cyffers welke men aan 't begin van elk Musiq.-stuk ontmoet, wyzen aan, in hoe veel deelen de Maat bestaat; een C, in plaats van gemelde Cyffers, beduid Capelmaat, of een maat van 4 quarteren.

NB. De regt opstaande streepen maaken de verdeling der maaten; van zo veel nu de maat is, even zo veel vindt men 'er tusschen iedere streep geplaatst.

19. Wanneer men meer als eene maat moet Pauzeeren, zo word zulks door langwerpige blokjes aangetoond, en hier onder zyn begrepen allerlei soort van maaten.

Van:

Van de Cieraaden (Agrementen.)

20. De twee voornaamste welke meest boven de Nooten worden getekend, zyn de Tremblement en Mordant. Tot het Trembleeren leent men een toon naar boven; in tegendeel een Mordant, naar onderen; de eerste word door een *t.* en de laatste door een *m.* met een streepje 'er door, aangeduid. De overige Agrementen worden of door kleine Nooten, of door verschillende soort van tekens, naar dat de Schryftrant van elk Componist uitleverd, getekend; de rest kan door een goed onderwys aangetoond, en een goede Musicale smaak naar vereisch 'er by bedagt worden.

21. Een of meer Nooten van gelyke hoogte, door middel van boogjes aan elkander gehegt, houd men (voornamelyk op een Orgel) vast, in plaats van aanteflaan. Doch Nooten van verschillende hoogte, met boogjes getekend. moeten zeer sleepende, en gebonden, in tegendeel met stipjes of punten, zeer spits aangetoetst worden.

EERSTE GRONDBEGINSELEN
VOOR DE GENERALE - BAS.

22. *De gemeene benaaming der Intervallen, zo als dezelve op de Clavier-toetzen moeten, en dikwils niet anders kunnen genomen worden.*

	1, Primo.	
kleine 2,	Secunda Minor	ook Nona Minor.
grootte 2,	Secunda Major	— Tertia Diminuta en Nona Major.
kleine 3,	Tertia Minor	— Secunda Superflua.
grootte 3,	Tertia Major	— Quarto Diminuta.
	4, Quarra	— Tertia Superflua.
grootte 4,	Quarta Major †	— Quinta Minor.
	5, Quinta	— Sexta Diminuta.
kleine 6,	Sexta Minor	— Quinta Superflua.
grootte 6,	Sexta Major	— Septima Diminuta.
kleine 7,	Septima Minor	— Sexta Superflua.
grootte 7,	Septima Major.	
	8, Octaav.	

NB. Door Diminuta, kan men verstaan de kleindere of kleinste; en door Superflua, overvloedige of grootste. Door *Intervallen* verstaat men de tusschenwydte van den eenen Toon tot den anderen.

23. De Intervallen worden afgedeeld in *Consonanten* en *Dissonanten*; door *Consonant* verstaat men *welluidend*, *Dissonant* *kwaklykend*; het eerste zonder het laatste maakt de Musijc walgelyk, gelyk de Spyze zonder Zout, gelyk een Schildery zonder schaduwe.

24. Men houd gewoonlyk voor de volmaakste Consonanten de Octaav, Quint en grootte Tertz. De min-volmaakste, kleine Tertz, Quart, kleine en grootte Zes; de overige alle, namelyk de grootte Quart en kleine Quint, kleine en grootte 2, kleine en grootte 7, en kleine en grootte 9, zyn Dissonanten; de 9 is op zig zelve wel met de 2 gelyk in naam, maar niet in werking.

B

Van

† By zommige Quarta Superflua, Quinta falsa genoemd.

Van de Hoofd-toonen met deszelfs natuurlyke voortekens.

25. Voortekens zyn, de Kruis, b, of b-quarrees; welke naaft de Sleutels zyn geplaatft.

26. Om te leeren welke voortekens tot ieder Hoofd-toon uit de natuur worden vereifcht, zo leere men door het volgende behulpmiddel de tweederlei grondtoonen kennen;

Klank-ladder over Tertia Major.

1 2 3[^]4 5 6 7[^]8.

NB. Die Cyffers, welke elk op zig zelve staan, zyn intervallen van *beele* toonen, maar die met de boogjes zyn *halve* toonen.

Klank ladder over Tertia Minor.

Opgang 1 2[^]3 4 5 6 7[^]8.

Neergang 8 7 6[^]5 4 3[^]2 1.

NB. De *Neergang* komt alleen in 't plaatsfen der voortekens in aanmerking, wyl dit de natuur der Tonus Minor vereifcht.

Hier uit zal men zien dat, by Quinten te ryzen een *Kruis*, en by Quinten te daalen een *b* vermeerderd, als by voorbeeld:

GROOTE TERTIEN.

Vermeerdering van Kruiffen.

C.

G. f-Kruis.

D. f- en c-Kruis.

A. f- c- en g-Kruis.

E. f- c- g- en d-Kruis.

B. f- c- g- d- en a-Kruis. &c.

Vermeerdering van Mol-tekens.

C.

F. b-Mol.

B-mol. b-Mol en e-Mol.

E-mol. b- e- en a-Mol.

A-mol. b- e- a- en d-Mol.

&c.

KLEI-

KLEINE TERTIEN.

Vermeerdering van Kruiſſen.

- A.
 E. f-Kruis.
 B. f- en c-Kruis.
 F-kruis. f- c- en g-Kruis.
 C-kruis. f- c- g- en d-Kruis.
 G-kruis. f- c- g- d- en a-Kruis. &c.

Vermeerdering van Mol-tekens.

- A.
 D. b-Mol.
 G. b- en e-Mol.
 C. b- e- en a-Mol.
 F. b- e- a- en d-Mol. &c.

Van het Accompagnement.

27. Door het *Accompagnement* verſtaat men die *Toonen*, welke tegen de *Bas-nooten* aangeſlagen worden, en meeft drie in getal zyn.

28. Zeer noodzakelyk is 't. om eerſt de *Hoofd-accorden* te leeren kennen; deeze beſtaan uit de groote of kleine *Tertiz*, de *Quint*, en de *Octav*; en deeze moet men zo leeren veranderen, dat dan de 3, dan de 5, en dan weder de 8 boven liggen.

29. In een welbecyfferde *Baſ* neemt men tot die *Nooten*, welke of geen *Cyffer* hebben, of met 3, 5 of 8 getekend zyn, altoos hun *Hoofd-accord*. Voorts betekend

Een *Kruis* boven de noot de groote 3.

Een b - - - - - kleine 3.

Een b-quarrée, groote of kleine 3. na dat het in 't voorgaande, ('t zy *kruis* of *mol*) is geweest.

Een ſtreepje door de cyffer is *Major*. (groote.)

Een kruis aan de cyffer is ook *Major*. (groote.)

Een b aan de cyffer is *Minor* (kleine.)

Een b-quarrée aan de cyffer is groote of kleine.

Is de cyffer reeds *Major*, en boven dien nog getekend met een kruis of ſtreepje, dan is ze *Superflua* of grootſte.

Is een cyffer reeds *Minor*, en boven dien nog getekend met een b, dan is ze *Diminuta* of kleinſte.

30. Zulke *Nooten* welke andere greepen dan hun eigen *accord* moeten hebben, worden door de navolgende *Cyffers* onderscheiden, en dan neemt men:

Tot de $\left\{ \begin{array}{c} 2 \\ 4 \\ 6 \\ 7 \\ 9 \end{array} \right\}$ de $\left\{ \begin{array}{c} 4 \text{ en } 6. \\ 5 \text{ en } 8. \\ 3 \text{ en } 8, \text{ ook wel dubbeld } 3. \\ 3 \text{ en } 5. \\ 3 \text{ en } 5. \end{array} \right.$

Ontmoet men een 10 of 11, zo kan men zig de 3, en 4 voorstellen.

Tot de $\left\{ \begin{array}{c} \text{grootte } 4 \\ \text{valfche } 5^\dagger \\ \text{grootte } 6 \\ \text{grootte } 2 \end{array} \right\}$ de $\left\{ \begin{array}{c} 2 \text{ en } 6. \\ 3 \text{ en } 6. \\ 3 \text{ en } 4. \\ \text{grootte } 4 \text{ en } 6. \end{array} \right.$

31. Wanneer twee Cyffers boven elkander staan, zo heeft men 'er maar een derde toe te neemen, als:

Tot de	$\left\{ \begin{array}{c} 4 \\ 2 \\ 4 \\ 3 \\ 5 \\ 2 \\ 5 \\ 3 \\ 3 \\ 5 \\ 4 \\ 6 \\ 3 \\ 6 \\ 5 \\ 6 \\ 4 \\ 7 \\ 3 \end{array} \right\}$	de	$\left\{ \begin{array}{c} 6 \\ 6 \\ 2^* \\ 8 \\ 8 \\ 8 \\ 3 \\ 8 \\ 5 \end{array} \right\}$	Tot de	$\left\{ \begin{array}{c} 7 \\ 4 \\ 7 \\ 5 \\ 8 \\ 4 \\ 8 \\ 5 \\ 8 \\ 6 \\ 9 \\ 4 \\ 9 \\ 6 \\ 9 \\ 7 \end{array} \right\}$	de	$\left\{ \begin{array}{c} 5 \text{ of } 9 \\ 3 \\ 5 \\ 3 \\ 3 \\ 5 \\ 3 \\ 4 \end{array} \right\}$
--------	---	----	---	--------	--	----	--

NB. Of de cyffers boven of onder de Nooten staan, zulks is 't zelfde.

[†] Sommige Auteurs tekenen de valfche 5, met een streep 'er dwars door.

³ Of 4 of grootte 7.

32. Staan

32. Staan 'er drie Cyffers boven elkander, zo heeft men daar
 anders niets by te bedenken, dan dat men by de $\begin{matrix} 7 \\ 4 \end{matrix}$ nog kan neemen
 de 5, mits dat de 7 *Major* zy. NB. Men maake onderscheid of
 de Cyffers boven eikander, of naast elkander staan.

33. Of schoon § 29 is gezegd, op die Nooten hun eigen ac-
 coord te neemen welke niet zyn getekend, zo heeft dit eger in
 zommige gevallen zyn uitzondering; zomtyds laaten zig langzaame
 stukken accompaneeren op ieder agtstedeel; in tegendeel, die van
 een middelmatige snelheid uit vier of 2 Quartmaat, elk vierdendeel.

In Presto's Allabreve's &c. op elke halve Noot; (by voorbeeld
 in maaten van 6 of 3 agsters) om het eerste en derde agtstedeel, of tel-
 kens om de eerste van de 3 agste deelen naar maate de schielyk-
 heid zulks toelaat.

34. Voorts lette men op de beweeging der handen; deeze is
 drierlei; Ten eersten: de *Ongelyke beweeging* (Motus Contrarius.)
 Tentweeden: *als de eene hand stil staat terwyl de andere op of neer
 gaat* (Motus Obliquus.) Ten derden: de *Gelyke beweeging* (Motus
 Rectus.) In 't Accompaneeren moet men zorgvuldig agtgeeven
 op de Motus Contrarius, en vermyden de Motus Rectus, om de
 verbodene gangen van twee agter elkander volgende Quinten en
 Octaven zo veel 't mogelyk is te vermyden. Wat de Motus
 Obliquus betreft, die is niet willekeurig.

35. Wanneer eger in zommige gevallen, de Motus Rectus niet
 wel te vermyden is; als by voorbeeld: eenige agter elkander
 volgende Zesfen: zo laate men om den anderen de 8 daar by weg,
 en neemt 'er de 3 alleen by; doch de 6 moet dan de bovenste
 stem zyn; anders neemt men ook wel de 3 dubbeld. Komen
 'er wyders eenige Tertzen agter-een, zo is 't best dat men die
 alleen laat hooren. Deeze netheid is vooral aan te pryzen onder
 het uitvoeren van Solo's, Trio's enz. Edog onder volstemmig Musijc
 verdubbeld men het Accompanement zo veel mogelyk is, al was
 't des noods met beide handen, latende de Violoncell. &c. alleen

voor de Basf-ftém zorgen, en deeze onvermydelyke gebreken (edog zo weinig als mogelyk) die tyd voor goed pafseeren; dan, op een Orgel moet in dit geval meer omzigtigheid gebruikt worden. Ziet men eindelyk eenige Octaven by een, zo neemt men met de Regterhand de eigene Nooten van de Basf; als zynde zulke gangen, daar alle partyen zig als eenftemmig vereenigen; men vind het ook wel met het woord *Unifon* uitgedrukt.

36. Het woord *Tafto Solo*, zegt: de *Baf* alleen; dus het *Accompagnement* zwygt tot 'er weder Cyffers verfcnyen.

37. Wanneer boven eenige agter-elkander volgende Nooten een ftreep is geplaatft, zulks duid aan, dat het laaft getekende *Accompagnement* moet blyven op alle die Nooten welken onder gemelde ftreep gevonden worden.

38. Men gaa zonder noodzakelykheid met het *Accompagnement* niet hooger als het twee geftreept e of f.

39. Verder dient tot onderrigting; dat veelmaals in wel-becyfferde Basfen zulke tekens zyn weggelaaten, welke uit de natuur van zelve moeten volgen; de voornaamfte zyn dezen:

1. Een toevallige groote Tertz, moet met de zuivere Quint gepaart gaan.
2. By het fluiten let op den *Introducteur*, zynde de *Septima Major* van dien toon daar men in zal eindigen, of de groote 3 by het accoord dat men tegen den *Dominant* aanflaat.
3. Wanneer men een *Tertz* ryft of zes toonen daalt, zo behoude men dezelfde greep, mits dat men dan het hoofd-accoord tegen de eerfte Noot moet hebben gehad.
4. Wanneer 'er drie of meer Nooten agter een volgen welken gelyk in naam zyn met de greep die men in de Regterhand heeft, dan behoude men tot alle die Nooten dezelfde greep.
5. Wanneer 'er een overloop van den eenen toon in den anderen komt, daar toe behoude men de greep van de eerfte Noot.
6. Tot Nooten van éenen naam, blyft ook maar éene Cyffer, zo lang 'er geen andere Cyffers komen.
7. De Kruifen of b. &c. welken tufchen beiden voorkomen, duuren op het minft ieder maat uit, indienze door geen b-quarrées weder afgetekend worden.

Om deze en diergelyke uitlaatinge zelf te kunnen verbeteren, zal veel helpen wanneer men de hier navolgende voorbeelden tot gebruik by onbecyfferde Basfen zig eigen maakt. Voorafzal ik hier laten volgen

Eenige behulpmiddelen om zommige Cyffers op een gemakkelyke wyze te vinden.

40. Wanneer één van deeze volgende Cyffers boven een Noot staat, zo verbeelde men zig eerst het Hoofd-accoord van dezelve Noot, en

staat 'er een $\left\{ \begin{array}{c} 4 \\ 6 \\ 7 \\ 9 \\ 6 \\ 5 \end{array} \right\}$ zo veranderd de $\left\{ \begin{array}{c} 3 \\ 5 \\ 8 \\ 8 \\ 8 \end{array} \right\}$ in de $\left\{ \begin{array}{c} 4 \\ 6 \\ 7 \\ 9 \\ 6 \end{array} \right\}$

De 2 of $\frac{4}{2}$ welke het zelfde is, neemt een Accoord hooger.

De $\frac{9}{4}$ of $\frac{7}{2}$ is een Accoord laager.

Om een 6 schielyk te vinden, zo zie een Tertz te rug.
Een groote 7 is de naaftgeleegenste toon naar onderen.

Die dit volgende duidelyker voorkomt bediene 'er zig van.

de $\frac{4}{2}$ van $\left\{ \begin{array}{c} c \\ d \\ e \\ f \\ g \\ a \\ b \end{array} \right\}$ is 't accoord van $\left\{ \begin{array}{c} d \\ e \\ f \\ g \\ a \\ b \\ c \end{array} \right\}$ de $\frac{6}{4}$ van $\left\{ \begin{array}{c} c \\ d \\ e \\ f \\ g \\ a \\ b \end{array} \right\}$ is 't accoord van $\left\{ \begin{array}{c} f \\ g \\ a \\ b \\ c \\ d \\ e \end{array} \right\}$

$$\begin{array}{l}
 \left. \begin{array}{c} c \\ d \\ e \\ f \\ g \\ a \\ b \end{array} \right\} \text{de 6 van} \left. \begin{array}{c} c \\ d \\ e \\ f \\ g \\ a \\ b \end{array} \right\} \text{is 't accoord van} \left. \begin{array}{c} a \\ b \\ c \\ d \\ e \\ f \\ g \end{array} \right\} \text{de 7 van} \left. \begin{array}{c} c \\ d \\ e \\ f \\ g \\ a \\ b \end{array} \right\} \text{is 't accoord van} \left. \begin{array}{c} e \\ f \\ g \\ a \\ b \\ c \\ d \end{array} \right\} \\
 \\
 \left. \begin{array}{c} c \\ d \\ e \\ f \\ g \\ a \\ b \end{array} \right\} \text{de 7 van} \left. \begin{array}{c} c \\ d \\ e \\ f \\ g \\ a \\ b \end{array} \right\} \text{is 't accoord van} \left. \begin{array}{c} g \\ a \\ b \\ c \\ d \\ e \\ f \end{array} \right\} \text{de 7 van} \left. \begin{array}{c} c \\ d \\ e \\ f \\ g \\ a \\ b \end{array} \right\} \text{is 't accoord van} \left. \begin{array}{c} b \\ c \\ d \\ e \\ f \\ g \\ a \end{array} \right\} \\
 \text{9} \\
 \text{5}
 \end{array}$$

ook aldus:

$$\text{De } \left. \begin{array}{c} 2 \\ 4 \\ 6 \\ 4 \\ 6 \\ 7 \\ 9 \\ 7 \\ 5 \\ 9 \\ 7 \\ 4 \end{array} \right\} \text{is 't accoord van de } \left. \begin{array}{c} 2 \\ 4 \\ 6 \\ 3 \\ 5 \\ 7 \end{array} \right\}$$

Dit zyn dan de voornaamste zaaken welke men in den beginne by het leeren van een becyfferde Bas dient in agt te neemen.

Voor zulke Basfen, welken maar ten halven ja zomwyle in 't geheel niet zyn becyfferd, kan dit volgende eenigzins behulpzaam zyn, tot voorkoming van grove fouten.

VOOR

VOORBEELDEN of HULPMIDDELEN BY ONBECYFFERDE BASSEN.

VOOR TERTIA MAJOR; OPGANG.

8	6	6	5	3	3 8	3	8
5	4	3	3	8	6 of 6	6	5
3	3	8	6	5	3 3	5	3
Primo.	Secunda.	Tertia.	Quarta.	Quinta	Sexta	Septima.	Octava.

NEERGANG.

8	3 3	3	3	4	6	6	8
5	6 of 8	gr. 6	8	2	3	4	5
3	3 6	4	5	6	8	3	3
Octava.	Septima.	Sexta.	Quinta.	Quarta.	Tertia.	Secunda.	Primo.

VOOR TERTIA MINOR; OPGANG.

8	gr. 6 6	6	5	gr. 3	3 3	3	8
5	kl. 5 of 4	3	kl. 3	8	6 of 8	6	5
3	3 3	8	6	5	3 6	5	3
Primo.	Secunda.	Tertia.	Quarta	Quinta.	Sexta.	Seprima.	Octava.

NEERGANG.

8	3 3	3	gr. 3	gr. 4	6	gr. 6	8
5	6 of 8	6	8	2	3	4	5
3	3 6	4	5	6	8	3	3
Octava.	Septima.	Sexta.	Quinta.	Quarta.	Tertia.	Secunda.	Primo.

Voor yverige Leerlingen, diend nog het volgende, waar uit te zien is, op hoe veelerlei wyzen deze Klank-ladders geaccompagneerd kunnen worden.

NB. Ik heb hier, zo als in 't volgende, de Cyffers zoo onder elkander geplaatst als ze moeten aangeslagen worden.

C

VOOR

VOOR TERTIA MAJOR; OPGANG.

Primo.	Secunde	Terz.	Quart.	Quint.	Sext.	Sept.	Oct.
8	6	6 kl.5	3 3	8	gr. 6	5 5	3
5	3	3 3	9 8	5	4	3 3	8
3	4	8 6	5 5	3	3	7 6	5
8	7 6	5 6	5 6	5 6	5 6	5	3
5	4 3	2 3	2 3	9 8	2 3	6	8
3	2 8	7 8	7 8	7 3	7 8	3	5
8	7 6	kl. 5	3 3	9 8	7 6	5 3	3
5	5 3	3	9 8	5 5	5 3	3 8	8
3	3 8	6	5 5	3 3	3 8	6 6	5
8	7	6	5 3	5 6	5 6	5 6	3
5	5	3	3 6	3 3	3 3	3 3	8
3	3	8	7 3	5 6	5 6	6 6	5
8	6	kl. 5	kl.4 3	9 8	7 gr.6	kl. 5	3
5	4	3	2 8	5 5	5 4	3	8
3	3	6	5 5	4 3	3 3	6	5
8	7 6	kl.5 kl.5	3 3	9 8	gr.6 kl.6	kl. 5	3
5	5 3	3 3	8 7	5 5	4 3	3	8
3	3 8	6 gr.6	6 5	3 3	3 8	6	5
8	7 6	kl.5 kl.5	kl.4 3	7	5 gr.6	6 kl.5	3
3	5 3	3 3	2 8	5	3 4	3 3	8
5	3 8	7 8	5 5	3	8 3	8 6	5

NEERGANG.

Oct.	Sept.	Sext.	Quint.	Quart.	Terz.	Secunde	Primo.
8	3	3 3	3	4	6	7 6	8
5	6	7 gr.6	8	3	8	5 4	5
3	3	5 4	5	6	3	3 3	3
5 6	3 6	5 gr.6	8 3	3	3 3	3 3	3
3 3	8 3	8 4	5 8	6	2 8	7 8	8
8 8	5 8	5 3	4 3	3	5 6	5 6	5
3 gr.4	6	gr. 6	8	3 3	3	5 6	8
8 8	3	gr. 4	6	7 6	8	3 4	5
5 6	8	2	3	5 4	6	8 8	3
3 gr.4	gr.6 7	8	gr. 4	6 4	6	7 6	8
8 2	kl.5 5	5	2	3 2	3	5 4	5
5 6	3 3	3	6	8 6	8	3 3	3
3 gr.4	gr.6	8 8	kl. 3	3 3	5 8	7 6	8
8 2	kl.5	6 5	6	8 8	3 3	5 4	5
5 6	3	4 3	4	5 6	7 6	3 3	3

VOOR TERTIA MINOR; OPGANG.

Primo.	Sec.	Terz.	Quart.	Quint.	Sext.	Sept.	Oct.
8	7 gr.6	6	7 6	5 5	7 gr.6	kl. 5	3
5	5 4	3	5 5	4 gr.3	5 4	3	8
3	3 3	8	3 3	8 8	3 3	6	5
8	7	6	5 5	4 gr.3	3	3	8
5	5	3	3 3	8 8	8	6	5
3	3	8	9 8	6 5	6	5	3
5 gr.6	6 kl.5	3 3	9 8	7 8	gr.6	5	3
3 4	3 3	8 8	7 6	5 6	kl.5	3	8
8 3	8 6	5 6	5 3	3 3	3	6	5
8 8	6	4 3	7 kl.6	kl.5	3	3	8
5 6	5	9 8	5 3	3	gr.6	6	5
3 3	3	5 5	3 8	gr.6	5	5	3
5 gr.6	6	5	gr.3 3	gr.9 8	7 6	5	3
3 kl.5	3	3	8 7	5 5	5 3	3	8
8 3	8	6	5 5	3 3	3 8	6	5

NEERGANG.

Oct.	Sept.	Sext.	Quint.	Quart.	Terz.	Sec.	Primo.
3	gr.4	6	gr.6	8 gr.4	6	7 gr.6	8
8	2	3	4	5 3	3	5 4	5
5	6	8	3	3 6	8	3 3	3
5 gr.6	8 gr.4	6 6	8	3 3	3 3	3 3	3
3 4	5 2	3 4	6	7 6	7 8	7 gr.6	8
8 3	3 6	8 2	3	5 5	5 6	5 4	5
3	gr.5 6	7 6	7 6	7 gr.4	6	gr.6	8
8	4 gr.3	5 3	5 4	5 3	3	4	5
5	gr.7 8	3 8	gr.3 8	3 8	8	3	3
3	4	3	gr.6	8 8	3	5 gr.6	8
8	kl. 3	8	kl.5	kl.6 5	8	3 4	5
5	6	5	3	4 3	6	7 3	3

Hier uit zal een Leerling zien, dat 8 verschillende Cyffers in den Opgang van Tertia Major genomen kunnen worden, en 6 in de Neêrgang. En in Tertia Minor, 6 in de Opgang, en 5 in de Neêrgang.

Nu volgt nog een korte aanwyzing om
Quart op, Quint neer, te Accompaneeren.

41. Neem tot de Primo de $\begin{matrix} 5 \\ 3 \\ 8 \end{matrix}$ en dan verder tot de op-
 gaande Quarten de $\begin{matrix} 3 \\ 8 \\ 5 \end{matrix}$ en de neêrgaande Quinten de $\begin{matrix} 7 \\ 5 \\ 3 \end{matrix}$ of tot
 de opgaande Quarten de $\begin{matrix} 3 \\ 7 \\ 5 \end{matrix}$ en tot de neêrgaande Quinten de $\begin{matrix} 7 \\ 5 \\ 3 \end{matrix}$

*Eindelyk nog een voorbeeld om de
 Quarte-Cirkel te Accompaneeren.*

42. Tot de Primo de $\begin{matrix} 8 \\ 5 \\ 3 \end{matrix}$ tot de Secunde de $\begin{matrix} \text{gr. 6} \\ 3 \\ 4 \end{matrix}$
 tot de groote Tertz de $\begin{matrix} \text{kl. 5} \\ 3 \\ 6 \end{matrix}$ en dan tot de Quart de $\begin{matrix} \text{gr. 3} \\ 8 \\ 5 \end{matrix}$

Die lust heeft, om zig in deze opgegeevene Voorbeelden sterk te
 oefenen, zal gewis een goeden grond tot het Præludeeren leggen.

43. Nu wil ik den Leerling nog aanraaden te letten op deze Drie
 Intervallen, waar uit een *Hoofd-accoord* genoomen word, namelyk:
 op de *Primo* of *Oftaav*, op de *Tertz*, en op de *Quint*. De *Primo* of
Oftaav, zynde de Hoofd-toon, moet zyn eigen *Accoord* hebben. De
Tertia, zynde de Representant van den Hoofd-toon, word met de 6,
 zynde het *Accoord* van zyn Principaal, geaccompagneerd; En de
Quint, als den Toon, door welke men in den *Bafs* de sluiting maakt,
 moet altoos met de gr. 3 geaccompagneerd worden, om dat deze
 groote 3, den *Inleider* van den Hoofd-toon is.

44. Om-

44. Onmogelyk is 't, in onbecyfferde Bassen een vaste bepaaing te maaken welk Accompagnement tot ieder noot behoord; wyl de gangen der Melodyen in 't oneindige verschillende zyn; dit alleen is te recommandeeren: 1. *Een gescherpt en altoos oplettend geboor*, en dat, zo men verneemd dat 'er deze of geene gangen onverwagt voorkomen waar mede het Accompagnement niet overeenstemd, zo laate men liever voor dien tyd, het Accompagnement weg. 2, Vooral eer men begint, zien, uit *welk een toon* het stuk gaar, en over *welke Tertz*; dus *welke voortteekens*; als mede: wat voor *sovallige Kruis, b*, of *b-quarreels* 'er in voorkomen; dus tot *welke bytoonen* den Hoofd toon over gaat, hebbende het oog byzonder op de tusschen inkomende *Cadensen* enz. zulks zal veel strekken tot voorkoming van mistastingen.

De Hoofdzomme van dit alles is: zig vooraf sterk te oefnen in welbecyfferde Bassen; nest men ondertusschen zulke onbecyfferde Bassen, waar de principaal party in partituur is gezet, zoo is deze zwaarigheid weg, houdende dan maar het oog op gemelde party.

45. Eindelyk leere men ook nu en dan zig gewennen aan de verschillende soorten van Sleutels, zynde 9 in getal; als 3 F, 4 C, en 2 G-Sleutels, agter op de uitlaande Plaat in nooten te vinden.

Agtende tot dus verre genoeg te hebben gezegt tot een handleiding voor eerst-beginnende, besluite ik dit gedeelte met deze vermaaning: 1. Wanneer men dan zo ver gevordert is, dat men iets kan Accompaneeren, nooit naar zyn eigen speelen alleen te luisteren, maar te gelyk ook naar de mede spelende partyen; op dat men zo wel in maat, als sterkte en zwakte van 't geluid met dezelve overeenstemme. 2. Geen *Harmonie* tot een *Melodie* te maaken; dat is. geen *krullige loopen*, *Harpegio's Tremblementen* of diergelyke ontydige fraaiheid voor den dag brengen, want het Accompagnement alleen *Harmonie* zynde, is als een kleed of cieraad der Melodie. Al speelde dan, by voorbeeld, een der onervaarenste leerlingen een Melodie, het welk geaccompagneert wierd door een der grootste meesters, zo zoude de laatste naar de eerste zig moeten schikken.

HANDLEIDING TOT HET FORMEEREN VAN BASSEN, VOOR PSALMEN, LIEDEREN, OF GREGORIAANSCH E CHORAALZANG.

46. De Hoofd-accorden van ieder toon geleerd hebbende, zo legd tot een grondslag dit volgende:

TERTIA MAJOR; OPGANG.

I	2	3	4	5	6	7	8
tot een Octaav.	Quint.	Tertz.	Tertz.	Quint.	Tertz.	Tertz.	Octaav.

NEERGANG.

8	7	6	5	4	3	2	I
Octaav.	Tertz.	Quint. met een groot Tertz	Octaav.	Tertz. † of Septima	Tertz.	Quint.	Octaav.

of aldus de OPGANG.

I	2	3	4	5	6	7	8
Octaav.	Quint.	Tertz.	Sext. †	Octaav.	Tertz.	Sext.*	Octaav.

Ook kan men de *Neergang* door *Tertzen*, en telkens een *Septima* na te slaan, Accompaneren, tot aan de Secunde als Cadensmaakende noot; welke niet dan de quint van den fluitnoot gedooft; by voorbeeld:

8	7	6
Tertz. Sept.	Tertz. Sept.	Tertz. Sept. &c

† Deze Tertz moet met de 6 verzeld worden.

‡ Deze Sext moet met de 6 verzeld worden.

* Deze Sext moet met de 3 en 4 verzeld worden.

47. TERTIA MINOR; OPGANG.

1	2	3	4	5	6	7	8
Octaav.	Quint met een Introducteur.	Tertz	Quint of Sext †	Tertz. of Octaav.	Tertz of Quint.	Tertz.	Octaav.

NEERGANG.

8	7	6	5	4	3	2	1
Tertz. of Octaav.	Quint. of Tertz.	Tertz. of Septima.	Tertz.	Quint. of Octaav.	Tertz. of Septima.	Quint. let hier weder op den Intro- ducteur.	Octaav.

Gebruikt dit volgende nog tot eenige nadere onderrigting.

48. De Melodie-Cadenzen, worden gemaakt, door middel van de groote 2, of groote 7, en moeten altoos in de Bas met den Dominant en Introducteur geaccompagneerd worden.

49. Zo lang men ziet, dat de Rymregel met zyn eigen 2 of 7 eindigt, dan blyft, en sluit men nog in den Hoofd-toon; maar eindigt de regel door middel van een heele toon te daalen of een halve te ryzen in eenen anderen dan den Hoofd-toon, dan noemt men 't: *uit zyn Hoofd-toon in eenen anderen toon over te gaan*; dus merkt, dat *halve toonen daalende en heele ryzende, geen regelmaatige Cadenzen zyn*; maar zommige noemen 't in zulke gevallen, *in een toon blyven hangen*.

50. Men moet altyd voor uit zien, met welke toon de Rymregel eindigt; want tot die toon, daar men in zal overgaan, dient men 3, 4, of meer nooten vooraf (na dat de regel lang of kort is) met de Bas zig te prepareren; en hem aanmerken als waare hy voor die tyd de Hoofd-

† Deze Sext moet met een 6 verzeid worden.

Hoofd-toon. By voorbeeld: wanneer ik speele uit G-Major, en moet om laag in D. eindigen, zo moet ik, eer ik eindige, F-kruis niet meer als de 7de, maar als de 3de; E, niet meer als de 6de, maar als de 2de; men eindelyk; D, niet als de 5de, maar als de 1, of sluitnoot aanmerken. Ga ik weder in de volgende regel tot den Hoofd- of een' anderen Bytoon over, zo blyve ik nog Een, Twee of meer nooten, als zulks mogelyk is, in myn' onder de hand hebbende toon.

51. Men zal als de Hoofd-toon *Major* is, meest in den Dominant overgaan; want deze is deszelfs naaste in de verwandfchap. Die hier aan volgen, zyn gewoonlyk de Sext, Secunde, Quart enz.

52. Is de Hoofd-toon *Minor*, dan zal men veelt yds eerst overgaan in de Tertz: zynde *deze* de toon waar tit *geene* gebooren is, en hebbende dierhalven ook eenerlei voortekens; voorts in de Quint, Quart enz.

53. Als men een Melodie zal beginnen, zo zie men vooraf welke Sleutel 'er geteekend staat; loopen de nooten daar in te hoog of te laag, zo verbeelde men zig eene andere Sleutel, en wel zulk een, waar van de *Hoogste* of *Laagste noot* der Melodie *ordentelyk door eene Menschen stem gevolgt kan worden*. Al wat dan onder ééngestreept C gaat, is te laag; en boven twee gestreept E, of F, is te hoog; namelyk in Kerken, wegens het sterke schreeuwen dat de meesten doen.

54. Wyl in veele zangwyzen oude en onregelmaatige gangen zyn, en zelden de vereischte tekens by overgangen of sluitingen worden gevonden, zo zal men bevinden, wanneer het gehoor te gelyk met de gronden raadpleegt dat hier een kruis, daar een b, elders een b-quarree ontbreekt.

55. Op veelerhande wys kan men de Bassen leggen, doch men maakze zo men wil; zo is dit egter een algemeen verbod: *Geen twee agter elkander volgende Quinten of Octaven te maaken*. Ziet men onverhoeds dat 'er twee Quinten zullen volgen, zo is dit te verhelpen in dezer voegen: houd de eerst gevatte Quint tot de helft van de volgende noot vast (het welk men *Binding* noemd) dan heeft de tweede Quint vryheid om te komen, doch Octaven zyn teederder.

Ook

56. Ook zyn 'er *Bedekte Quinten en Octaven*, welke insgelyks vermyd moeten worden, en zeer bedrieglyk zyn. Want (om een voorbeeld op te geeven) tegen D. t Octaav d, en tegen G. (omlaag) c; is een bedekte Quint tegen A. enz.

57. Men lette op de *Motus Contrarius*, men vermyde het springen, en bevytge zig de *Gebondenheid*. Dit dan in 't oog houdende, kunnen zommige gangen nog dus veranderd worden:

Het daalen van een groote Tertz of Quint.

58. Daalt men een zuivere Quint of groote Tertz, zo maak de eerste Noot tot een Sext, de tweede tot een Octaav; zynde deeze Sext den Introducteur van de daalende Quint.

Onregelmaatigen gang over de overtollige 4.

59. (Ik bedoel hier, wanneer zulk een gang in *Tertia Major* eindigt) Aldus vind ik de Basf 'er gevoeglykft by:

5	4	3	2	1
tot een Tertz.	Quint.	Tertz.	Quint.	Octaav.

Primo's.

60. Kunnen tot een 3, 5, 6†, of 8 gemaakt worden, naar dat het zig best voegt met de volgende of voorgaande Noot.

Van twee Secundes op de Primo.

61. Maakt de eerste tot een 6. §

Drie Secundes op de Primo.

62. De middelste daar van tot een 6.

Van twee Representanten op de Secunde.

63. De tweede tot een 7. * D Van

† Deze 6 met een 6 verzeld.

§ Dit is willekeurig of deeze 6 met een 5 of 6 word verzeld.

* Deze 7 klinkt vry hard, dus elk verhuize dezelve niet of al.

Van drie Representanten op de Secunde.

64. De tweede tot een 5, de derde tot een 7.

Van twee Quarten op de Tertz.

65. De eerste tot een 6 met de 6 verzeld, de tweede tot een valsche 5 met de 6; of tot een 7. Voorts laat de Quart zig gaarne tot een Septima gebruiken.

Van drie Quarten op de Representant of Octaav.

66. De eerste een 8, de tweede een 3, de derde een 7; of by herhaaling van een' zelfden gang: de eerste een 8, de tweede een 6 met de 6, de derde een valsche quint met de 6.

Van de Quart op de Secunde.

67. De Quart tot een Octaav.

Twee Quinten.

68. De tweede tot een 5, zo de eerste een Octaav is geweest, ook wel een 3.

Van drie Quinten op den Representant.

69. De eerste tot een 8, de tweede tot een 6, de derde tot een 5.

Van twee Sexten op de Quint.

70. De eerste tot een 3, de tweede tot een 7, of ook tot een 3.

71. Eindelyk kan men zommige Nooten, welke men in de Melodye moet overspringen, naar goedvinden met hunne eigene Bassen kort aantootsen. En dit agt ik genoeg hier van, dewyl door verdere voorbeelden, de onregelmatige gangen te willen ophelderen, niet alleen verward voor eerstbeginnende zoude voorkomen, maar ook in deezen

VOOR-

voornamelyk, elk Meester een byzondere leerwyze heeft; terwyfik het verder voor het mondeling onderwys overlaate; elk leerling onder-tuffchen aanraadende, de regelmatige Melodyen eerft grondig te leeren kennen, op dat men door dit middel het onregelmatige weete goed te maaken. (Bediend men zig vooraf van welgemaakte voorgeschreevene Basfen, de ondervinding heeft my doen leeren, dat zulks tot groot nut en gemak in deezen voor een leerling verftrekt.) Wyders dat men in de Melodye, geen eene Noot aanslaat, of weete welk een Interval men heeft; vooral houde men zyn gedagten gestadig gevestigd op die Inter-vallen welke een byzonder vermogen hebben; als daar zyn:

De *Oitava*, als Hoofd- of eindigings-toon.

De *Secunda Major*, als Melodye-cadens-maakende-toon.

De *Tertia*, als Representant van den Hoofd-toon.

De *Quint*, als Dominant, door welke men een Bas-cadens formeert.

De *Septima Major*, als tweede Melodye-cadens-maakende-toon, en *Introduceur* of Inleider tot den Hoofd-toon, is onder de Intervallen van een groot vermogen; Hy is de geopende deur van ieder periode.

Laatstelyk word dit ernstig aanbevolen, dat men in 't maaken van Basfen, zig daar vooral op toelegt, om ze Zingende te doen voorkomen; dus (om het nog een te herhaalen) als men ziet dat de Melodye om laag loopt, de Basf als dan naar boven, in tegendeel gaat geene naar boven, deeze dan naar beneden; en dat men t' elkens, zo veel 't mogelyk is, de naaftgelegenste toonen vatte; het welk de harmonieufte Basfen doet voorkomen. Wyl de Basf dan gewoonlyk verbeeld het kleed van de Melodye, die op zig zelfs al te naakt zoude klinken, zo is 't ligt te begrypen dat men de Melodye geen geringe luister byzet, indien men dezelve met een welgemaakte harmonieufe Basf fierlyk weet te bekleeden.

72. Tot dus verre hebbe ik dan eenige aanleiding gegeven, langs welke men naar de regelen der kunst de Psalmen &c. kan leeren speelen; waar by ik niets te voegen zoude hebben; ten ware my de ervaarenheid geleerd had, dat de minste leerlingen der Psalmen en Liederen, oogmerk hebben om tot de gronden der kunst in te dringen, en des-wegens meeft al door de moejelykheid der gedrukte Psalm-boeken worden afgeschrikt; derhalven heb ik reeds voor veele jaaren de Melodyen aldus laten afschryven:

D 2

I. De

1. De Melodyen op de *Duische Viol-sceutel*, en wel alle mer *Heele* nooten. *
2. Elken rymregel door regt opstaande streepen afdeelen.
3. De Bass door kleine Letteren in plaats van Nooten aanduiden.
4. Elke Letter wyft een *Accoord* aan.
5. Kapiraale Letteren beduiden het *Accoord* met de *grootte* Tertz.
6. Een b *onder* de Letter, kleine Tertz.
7. Een b-quarreë *onder* de Letter, kleine of grootte Tertz.
8. Een kruis naast de Letter, is *Kruis*; een m, beteekend *Mol*; een b-quarreë hersteld.
9. Om de *Accoorden* te leeren, en hoe de *grootte* of kleine Tertzten te vinden zyn, daartoe diend de aanwyzing op pag. 11 en 9.
10. Zo *onder* een Letter een 6 gevonden wordt, zo beteekend het: dat men de 5 weg laat, en 'er de 6 voor in plaats neemt. Vind men een $\frac{6}{4}$ dan neemt men de 6 en 4, in plaats van de 5 en 3. Een *Streepje*, of b of b-quarreë aan de *Cyffer*, zie pag. 11.
11. De *Accoorden* slaa men aan, in 't midden der *Bass*-toonon. Gaat de *Melodye* naar boven, dan moet de *Bass* naar beneden, en zo weder het tegendeel werken; dus altoos de *Motus contrarius*, of *ongelyke* beweging in acht neemen. Ook doe men geene *grootte* Sprongen met de *Accoorden*, maar vatte telkens de *naastgelegenste* toonen: *Binding*, genoemd.
12. Wat belangt het maaken van *Agrementen*, daar mede diend men in den beginne zorgvuldig te werk te gaan, en zig alleen te vergenoegen met een goede *Tremblement*, *Mordant* en *Driestlag*; spelende liever de *Melodyen* eenvoudig en net, dan terstond by elken *Noot* een sieraad te voegen, daar *vlugge* vingeren, en een *grondige* kennis toe word vereischt. Vooral vermyde men om by elken *noot* het zelfde *Agreement* te gebruiken; zynde dit zeer verdrietig om aan te hooren.
13. Voorts, heeft iemand onderwyl en lust, om onder het leeren uit zulk een *Boek*, al spelende tusschen beide de gronden van de *Kerkzang* zig eigen te maaken, die kan naar zyn *vatbaarheid* zig bedienen van het geene ik pag. 22 en vervolgens, zo *duidelijk* als my immers mogelyk was, hebbe tragten neer te stellen.

Nu

* Heele en Halve Nooten in het Kerkgezang der Protestanten te willen zingen, gaat nergens goed, maar veel eer verward. Dit leert de ondervinding in zulke Kerken alwaar de Organisten de gemeente dwingen wil om heele en halve nooten te zingen.

Nu volgt nog eene eenvoudige aanwyzing der voornaamste **Accoorden**, en wel eerst die, welke bestaan uit

GROOTE TERTZEN:

Het	Accoord	van	}	is	}
			$\left. \begin{array}{l} c \\ d \\ e\text{-mol} \\ e \\ f \\ f\text{-kruis} \\ g \\ a \\ b\text{-mol} \\ b \end{array} \right\}$		$\left\{ \begin{array}{l} c\ e\ g. \\ d\ f\text{-kruis}\ a. \\ e\text{-mol}\ g\ b\text{-mol.} \\ e\ g\text{-kruis}\ b. \\ f\ a\ c. \\ f\text{-kruis}\ a\text{-kruis}\ c\text{-kruis.} \\ g\ b\ d. \\ a\ c\text{-kruis}\ e. \\ b\text{-mol}\ d\ f. \\ b\ d\text{-kruis}\ f\text{-kruis.} \end{array} \right.$

KLEINE TERTZEN:

Het	Accoord	van	}	is	}
			$\left\{ \begin{array}{l} c \\ d \\ e \\ f \\ f\text{-kruis} \\ g \\ a \\ b \end{array} \right\}$		$\left\{ \begin{array}{l} c\ e\text{-mol}\ g. \\ d\ f\ a. \\ e\ g\ b. \\ f\ a\text{-mol}\ c. \\ f\text{-kruis}\ a\ c\text{-kruis.} \\ g\ b\text{-mol}\ d. \\ a\ c\ e. \\ b\ d\ f\text{-kruis.} \end{array} \right.$

Men kan naar believen het Octaaf, of de 8ste, ook 'erby nemen; by voorbeeld: c e g - c &c. Dit komt dikwils te pas, om de *Binding* te vinden, als by voorb: het accoord van C aldus c e g c. en als daar-op F volgt, dan houdt men de bovenste c vast, en neemt dan f en a 'er by, enz.

Heeft men nu in de Bass, de Accoorden geleerd, en wil men de Melodye ook met volle accoorden aanvullen, zo neeme men dezelfde nooten die men in de Bass onder de hand heeft, mits dat de *Zang-noot* altoos boven ligge.

INHOUD VAN DIT WERKJE.

De Letters der Toonen	§. 1 enz.
Het woord <i>Oftaav</i>	4
Wat hooge of laage toonen zyn	5 en 6
De woorden <i>Kruis</i> en <i>Mol</i>	7 - 8
Wat halve toonen zyn	9
De twee Sleutels	10
De Kruis- en Mol-tekens	11 - 12
De waardye der Nooten	13
Stippen by de Nooten	13
Triolen en Sextels	14
Paufeeringen	15 en 19
Repeteerings-tekens	17
Maaten	18 enz.
Agrementen	20
Boogjes	21
<i>Intervallen</i> , hunne benaamingen	22
Consonanten en Dissonanten	23 - 24
Voortekens	25
Klankladders	26 enz.
Wat men door <i>Accompagnement</i> verstaat	27
Hoofd-accorden	28
Kruis, b, en b-quarreés &c. by de Cyffers	29
Tafels van de Cyffers	30 enz.
De drieërlei beweging	34 enz.
Tafte Solo	36
Streepen boven de Bas-nooten	37
Grenzen der hoogte in 't <i>Accompagnement</i>	38
Uitlaating van Cyffers	39
Hulpmiddelen tot vinding der Cyffers voor onbecyfferde Bassen	40 - 44
Nodig onderrigt by het <i>Accompagneeren</i>	45
Handleiding tot het <i>Formeeren</i> van Bassen	46 - 47
De Melodie-Cadenzen	48

On-

Onregelmaatige Cadenzen	49
Vooruitzicht hier toe nodig	50
Naaste toonen die in verwandschap staan	51
Tonus Minor, gebooren uit Tonus Major	52
Transpositie der toonen	53
Oude onregelmatige gangen	54
Verbod van twee agter elkander volgende Quinten of Octaven	55
Bedekte Quinten en Octaven	56
Ongelyke beweging en gebondenheid	57
Wat tot het daalen van een gr. Tertz, of Quint genomen word	58
Onregelmaatigen gang over de groote 4	59
Welke Bassen tot de Primo's genomen worden	60
_____ van twee Secundes op de Primo	61
_____ — drie Secundes op de Primo	62
_____ — twee Representanten op de Secunde	63
_____ — drie Representanten op de Secunde	64
_____ — twee Quartén op de Tertz	65
_____ — drie Quartén op de Representant of Oct.	66
_____ — de Quart op de Secunde	67
_____ — twee Quinten	68
_____ — drie Quinten op de Representant	69
_____ — twee Sexten op de Quint	70
Eenige nodige erinneringen by het leggen van Bassen; opletting der Intervallen, voornamentlyk: de Octava, Hoofd- of Eindings-toon; Secunda Major, en Septima Major, Melodye-cadens-makende-toonen; Quint, of Dominant, Bass-cadans-makende-toonen; Tertia, de Representeerende Toon &c.	71
Onderrigting om op een gemakkelyke manier de Melodyen, te leeren	72

EINDELYK VOLGEN HIER NOG EENIGE
KONSTWOORDEN IN DE MUSIJCQ,

derzelver zin en meening is aldus:

- A Battuta**, *Op de Maas.*
Accent, *Wil in de Musijcq zeggen: de voorgaande Noot met een byzondere nadruk weder aanslaan.*
Accoord, *Overeenstemming.*
Adagio, *Langzaam en sierlyk.*
Ad Libitum, *Naar goedwinden.*
Affettuoso, *Aandoenlyk of Hartstogtyk.*
Air, *Een klein Zang-stuk.*
Alla Breve, *Lange Nooten, verkort op de helft.*
Allegro, *Vrolyk.* **Allegretto**, *Vrolyk, dog Huppelende.*
Allemande, *Eene gebroken, ernstige, wel uitgebreide Melodye, welke het beeld van een welvergenoegd gemoed draagt. Dit soort van stukken is afkomstig van de Duitschers.*
Altera Volta, *Nog eens.*
Amoroso, *Liefkosend.*
Andante, *In een gematigde trant.* **Andantino**, *Andante by verkleining.*
Angloise, *Engelsche Contredans; deszelfs Melodye verbeeld eigenzinnigheid.*
l'Arco, *De Stryk-stok.*
Aria, *Zang-stuk.* **Ariette**, *Zang-stukje.*
Arioso, *Cantabile, Zangerig, welvloeiende.*
Asfai, *Veel, by voorb: Allegro Asfai; veel, of beel vrolyk &c.*
A Tempo di, *In de Maat of trant van.*
Ballet, *Dans-stuk.* **Balletto**, *Dans-stukje.*
Bourrée, *zie Gavotta.*
Brillant, *Levendig.*
Cadence, *Sluising, zie pag. 20 en 23. Ook gebruikt men dit woord, wanneer een Konstenaar, tusschen beide of aan 't einde van een stuk, de vryheid heeft nog eenige vrije gedagten voor den dag te mogen brengen.*
Canon, *Kring zang, zynde een stuk van twee partyen, waar in de eene party de andere in 't speelen vervolgt.*

Can-

- Cantate**, *Zang-stuk.*
- Capricio**, *zie Fantasie.*
- Choraal-zang**, *De Melodyen der Psalmen of Liederen; deze kunnen in onze Nederlandsche Kerken volstrekt op geen beele en batve Nooten gezongen worden. Waarom? Wegens de onkunde der meesten in de Musijcq. Onverdraaglyk derbalven is het Zingen en Speelen om aan te booren in zulke Kerken, alwaar de Organist de zingende gemeente hier toe dwingen wil.*
- Ciacona of Chaconne**, *Dans-stuk, in een matigen trant.*
- Coll'arco**, *Met de Stryk-stok.*
- Concerto grosso**, *Een sterk, of met volle partyen vervaardigt Concert.*
- Con Sordini**, *Met de Sordyn.*
- Contra-punct**, *De partyen die met de Melodye overeen stemmen.*
- Corrente, of Courante**, *Dit soort van stukken verbeeld het hartstogtelijke dat men in een zoete hoop gewaar word.*
- Crescendo il Forto**, *Aanwas in sterkte van geluid.*
- Dolce**, *Zoet, aangenaam.*
- Doux**, *Zagt.*
- Duet, Duo**, *Twee partyen.*
- Entrée**, *zie Intrada.*
- Fantasie**, *Eene uit eige gedagten voor de vuist ongebonde Speeltrant.*
- Figural-zang**, *In tegenoverstelling van Choraal-zang.*
- Folia of Folie d' Espagne**, *Word in een gematigden trant gespeeld. Haare uitweiding bestaat alleen in een kleine Quart.*
- Forto**, *Sterk. Fortissimo of F. F. Zeer sterk.*
- Fuga, Flugt**. *Het Thema van deze stukken, dat eerst enkelvoudig begint, word vervolgens door allerlei konstige vervangingen in andere welgeregelde Toonen zodanig in verscheide partyen uitgewerkt, dat de eene party den anderen als navollegt, en malkander geenen rust gunnen, tot dat zy eindelyk zich 't zamen lieflyk vereenigende het stuk sluiten. zodanig een Thema voor de vuist uit te werken, word in een kundig Organist verëischt.*
- Gavotta**, *Juicbende.*
- Giga of Gigue**, *Flugtig, driftig.*
- Grave**, *Stadig.*
- Harpegiato**, *Accoorden, gebroken aangeslagen, gelyk op een Harp geschild.*

- Hornpipe**, Een Schots Dans-stuk, word vlug gespeeld, en gaat (volgens het bekende spreekwoord) op zyn Schots.
- Instrumentaal**, b.v. Instrumentaal-musiq. integenstelling van *Vocal-musiq.*
- Interludium**, Tusschen-spel. Is volstrekt nodig tusschen ieder Rymregel van het Choraal- of Kerkgezag. Doch dezelve moeten niet te lang zyn, dienende alleen, om de zingende Gemeente op te leiden tot den toon der eerste noot van de volgende Rymregel; en moeten ingerigt worden in overeenkomst met de Eerbied die men schuldig is te geeven aan Dien, tot welkers Eere men dit gezag zingt; dat is: dezelve met geene krullige Sprongen of Loopen te vermengen. Eindelyk, met het zelve geluid als onder het zingen gebruikt word, op dat men niet in twyffel beboeft te staan, of 'er tusschen elke Regel ook een Kermis-orgeltje mede speelt.
- Intrada**, Intree of Entrée, Voorportaal van iets dat volstrekt volgen moet. Dit soort word gemeenelyk deftig uitgevoerd.
- Lacrimoso**, Weenende.   **Languento**, Klaagende.
- Largo**, Traag.
- Legato**, Gebonden.
- Leggiadro**, Snel.
- Lento**, Langzaam.
- Loure**, zie Giga.
- Maestoso**, Verbeven.
- Majeur**, Major, Word gemeenelyk de groote Tertz door aangeduid.
- March**, Moet ernstig en statig gespeeld worden.
- Menuet**, Een gematigde vrolykheid.
- Mez. F.** of Mezzo Forte, Een weinig sterk.
- Minor**, Mineur, De kleine Tertz.
- Moderato**, Gematigd.
- Molto**, zie Aslai, b.v. Allegro Molto, Heel vrolyk.
- Mottet**, Het opzingen van Bybelsche spreuken.
- Non Tanto**, Non Troppo, Niet te veel.
- Obligato**, Daar dit woord gevonden word, toont aan, dat die party de hoofd-party is.
- Overture**, Een opening; moet deftig gespeeld worden, en drukt een soort van Edelmoedigheid uit.

- Partitur, *Alle partyen onder elkander gefchreven.*
 Pasfepié, *Een vrolyk Dans-ftuk.*
 Pastorella, *Moet zeer eenvoudig en gematigd gespeeld worden, als verbeeldende het eenvoudige Herders-leven.*
 Piano, *Zagt. Pianissimo, of p. p. Zeer zagt.*
 Pizzicato, *Heeft zyn betrekking op de Viool, en zegt: met de Vingers de fnaren doen aanspreken.*
 Poco piu, *Een weinig meer.*
 Polonoife, *Poolsche dans, word gematigd gespeelt.*
 Posfludium, *Nafpel. Onnodig agter het Choraal-gezag.*
 Præludium, *Voorspel. Volftrekt nodig voor het Choraal-gezag.*
 Presto, *Schielyk. Prestissimo, Zeer schielyk.*
 Pronto, *Vaardig.*
 Puntato, *zie Staccato.*
 Recitativ, *Een spreekende Zingtrant.*
 Replica, *Repetitie, Herbaling.*
 Refolutie, *Een overgang van een Disfonant tot een Consonant.*
 Rigadon, *Moet scherpszend gespeeld worden.*
 Rinforsiato of Rinf, *zie Crescendo.*
 Rondeau, *Zynde een stuk, waar van het eerste gedeelte telkens herbaald word; en word in een gematigden trant gespeeld.*
 Sarabanda, *In de trant als een Andante. Deszelfs Melodye moet zweemen naar Eerzucht.*
 Scherzo, *Schertzende.*
 Sciolto, *De geluiden van elkander affcheiden: het tegendeel van Tenute.*
 Segue, *Her volgende.*
 Sempre, *Altyd of gestadig.*
 Senza, *Zonder. b.v. Senza Cembalo, Zonder Clavier.*
 Serenate, *Avond-Muficq.*
 Soave, *Lieflyk.*
 Solo, *Alleenig.*
 Softenuto, *zie Tenute.*
 Spirituoso, *Geeftig.*
 Spizzicato, *zie Pizzicato.*
 Staccato, *De Toonen fpijs aantrefsen.*
 Subito, *Schielyk. b.v. Volti Subito, Keer schielyk om.*

- Tacet**, *Zwyge.*
Tempo, *Een aanwyzing hoe febelyk een stuk gespeeld moet worden; b. v. Tempo di Menuetto, zegt: zo als een Menuet gespeeld word &c.*
- Tendre**, *Teeder.*
Tenere, *Tenute, Uitbouden, fleepende de Toonen uitbouden.*
Thema, *Eene bepaalde Melodie, naar welke vervolgens het gantsche Musijcq-stuk ingerigt of uitgevoerd word.*
Transpositie, *Eene Melodije overbrengen van den een in den andere Toon.*
Trio, *Is, of een Sonaat van 3 parryen, of, een Menuet, die, na dat 'er een tweede op gevolgd is, weder herbaald moet worden; zynde dus zo veel als 3 Menuetten, waar van de middelste de naam van Trio gegeven word.*
Troppo, *Tē veel. b. v. Allegro ma non Troppo, Vrolyk maar niet te veel.*
Tutti, *T' zamen; in tegenöverstelling van Solo.*
Variatio, *of, Variatione, Verandering, of aanvulling van een reeks vloeibaare Toonen die tot de Melodye gevoegd worden, echter zo, dat de Melodye 'er altoos uit geboord worde.*
Vaudeville, *Een Straat-deun.*
Veloce, *Snel.*
Vivace, *Levendig.*
Vocal, *Zang. b. v. Vocal-Musijcq, Zang-Musijcq.*
Volti, *Keer om.*

Dit is dan de Zin en meening dezer Konstwoorden, voor zo verre zy tot de Musijcq hunne betrekking hebben, maar geene juiste Vertaaling. Die geene welke eene volledige verklaring begeert, van de Konstwoorden, die in de Musijcq voorkomen, als mede derzelve kracht en gebruik, recommandeere ik aan het zeer fraaije Werk van den Taal- en Musijcq-kundigen Heere J: VERSCHUERE REYNVAAN J: U: D: het welk by deelen uitgegeeven word te Middelburg, by W:A:Keel, en te Amsterdam, by J: de Jongh.

